

8. Karl (Carl) Olof C.,- brorson till Axel Fredrik C., militär, regeringsmedlem, kommandant på Sveaborg, f. 3 okt. 1756 på Botby, nära Hälsingfors. Redan som barn inskrifven i krigstjänst, blef han 1774 öjtnant vid arméns flotta och 1776 medlem af ett hemligt sällskap på Sveaborg. Efter tre års tjänstgöring i engelska örlogsflottan befordrad till major (1783), deltog han 1789 i riddarhusets plena, utnämndes till fverstelöjtnant och sändes till Stralsund att leda utrustningen af den "tyska eskader", med hvilken arméns flotta skulle förstärkas, och besökte därunder Berlin för att främja planerna på preussiskt understöd. Först 27 juni 1790 hann C. med sin förstärkning (30 slupar och 18 jullar) fram till krigsteaterns läger. 30 juni och 1 juli gjorde han ett fåfängt försök att bryta den ryska linje, som höll Sveriges kung och flottor inneslängda. Efter "Viborgska atloppet" (3 juli) förenade han sig med arméns flotta under konungens eget befäl, och då denna flotta efter få dagar höll på att blifva inneslängd i Svensksund, beslöt konungen att sätta allt på ett kort och våga batalj. Hans flaggkapten var sjuk, och C. valdes att intaga dennes plats, d. v. s. att ommendera näst under konungen, hvars sjömansduglighet och militära kunskaper icke läto förmoda, att flaggkaptenens roll blefve passiv. Bataljen började 9 juli kl. 10 f. m. och fortgick till dagen därpå kl. 10 f. m., lämnande till resultat en största sjöseger svenska flaggan någonsin vunnit. Från konungens akt, "Amfion", daterade C. sin lysande segerbulletin.

"Den svenska flottans största glans, dess seger vid Svensksund, var hans".

Tolf dagar efter slaget blef C. öfverste och generaladjutant, och 26 okt. kallades han till statssekreterare för sjöärendena. Denna befordran var både ett erkännande af hans förtjänster och ett uttryck af konungens förkärlek för "lilla flottan" framför "den stora", om hvilken han efter kriget yttrade sig synnerligen fördelaktigt. (Rivaliteten mellan män af dessa båda vapen bar sedan en desdiger frukt,) 9 dec. 1790 blef C. tillika chef för Sveaborgs eskader. Till fästningens kommandant utnämndes kort därpå öfverste af Klercker. C. blef 1791 ordförande i sjömilitiekontoret och evistade som regeringsmedlem riksdagen i Gäfle 1792. Konungens död ändrade snart därefter hans inflytelserika ställning. Efter Karl - "stora flottans" chef under sista kriget - fattade redan i juli misstankar mot honom för hans promenader i stadsträdgården med Toll, Lagerbring och Håkansson, och senare på hösten arresterades C., för det han ej ur staden bortvisat en misshaglig officer. 30 nov. 1792 delade C. statssekreterarämbetet (som icke återbesattes) och återgick till sitt efäl öfver Sveaborgs eskader. Ett år därefter befordrades han till öfveramiral af blå flaggan. När Gustaf IV Adolf som myndig tillträdde regeringen, kallade han C. genast (i juni 1797) till "generaladjutant för flottorna" och öfverdragande af sjöärendena. C. hade nu åter plats i konungens konselj. 1798 var han medlem af en tillförordnad regering, och vid 1800 års riksdag valdes han af ridderskapet och adeln till medlem af det hemliga utskottet (med hvilket konungen personligen öfverlade om finansiella åtgärder) samt till ledamot af 1801 års statsrevision. Efter riksdagens slut var han åter medlem af en tillförordnad regering och fick 29 nov. 1800 beledsaga konungen på hans oföväntade färd till Petersburg, där fördraget om "den väpnade neutraliteten" mellan suveränerna personligen helt hastigt uppgjordes. Strax efter det C. i konungens sällskap återkommit till Stockholm, beordrades han i febr. 1801 att åtfölja honom till Skåne, hvarifrån han i mars sändes till Köpenhamn för att å konungens vägnar försäkra om Sveriges bistånd, i förhållande till Danmark, som nyss förut biträdt det rysk-svenska förbundet, skulle blifva anfallet af England. Konungens flotta var då redan på väg till Öresund, där den inlopp 30 mars utan hinder från svensk sida, och mordet på kejsar Paul (24 mars s. å.) hade redan föranledt en omsvängning i den ryska politiken. Detta var dock ännu obekant för Gustaf Adolf, när han 2 april hörde kanondånet från "slaget på Redden" och till sin harm erfor, att hans egen flotta ännu ej lämnat Karlskrona. Eskaderchefen afsattes genast, och då öfverbefälhafvaren i Karlskrona, öfveramiral K. A. Wachtmeister, i stället för att verkställa ordern därom, sände en kurir till konungen med tillkännagifvande att motvind omöjliggjort flottans utlöpande, arresterades äfven han, och C. utnämndes, 9 april 1801, till vice-amiral af blå flaggan och öfverbefälhafvare i Karlskrona. Tio dagar senare låg Nelson utanför staden med en flotta af 43 segel och lät spörja, om Sverige önskade krig eller fred. C:s svar (23 april) var undvikande. Rysslands utträde ur förbundet och Danmarks förlängda stillestånd voro konungen nu bekanta, och han ville den gången ej utmana fienden. - C. återvände snart till Stockholm och föredragningarna i konseljen. Öfveramiral Wachtmeister hade under tiden börjats en rättegång, och denna slöts med den anklagades afsättning. Det eroddes allmänt, att C., som var Wachtmeisters afundsman, i viss mån var orsaken till den stränga domen. Men han satte motpartiet sina krafter i rörelse för att ändras på den, som beredt Wachtmeisters fall. Konungen lät icke märka det ringaste af hvad han hade i sinnet - ännu samma dag han for till Gripsholm delade C. öfverdragning hos honom -, men väl hunnen dit, afsände han, 3 dec. 1801, order till C. att öfvertaga kommandantsbefattningen på Sveaborg. Detta "C:s störtande" ansågs (enl. Adlerbeth, "Historiska anteckningar") vara "en wachtmeistersk revanche". Midt i vintern måste C. lämna regeringsärendena och hufvudstadslif för att alldeles oförberedd fara öfver Ålands haf och blifva - kommandant på en gränsfästning, öfveraskningen var ej af det angenäma slaget. "At jag inte sökt denna ledsamma commission", skref C. till Klercker, "kan min bror vara öfvertygad om. Den är gifven mig oåtspord. Jag måste lemna mitt hushåll i en lämplig årstid och komma till ett ställe, der jag intet äger en stol och vet intet hur jag får mat". Konungens

forna ynnest mot sin faders förtroendeman hade med ens tagit slut, troligen därför att han hos C., i ehandlingen af wachtmeisterska affären, funnit mera hämndlystnad än rättrådighet. Konungen yttrade, att han fann C. "för konstig och benägen att skada andra" (Adlerbeth). Åhända se vi i Wachtmeisters och C:s äxlande öden 1801 ett drag af animositeten mellan "stora" och "lilla" flottans män. Som tillförordnad fverbefälhafvare i Finland vistades Klercker på Sveaborg 1 febr. 1808, då han mottog ambassadören Stedingks depesch från Petersburg om ett omedelbart förestående infall af ryska härar öfver svenska gränsen. Order till kommandanten att sätta Sveaborg i försvarstillstånd expedierades enast, och icke allenast så länge Klercker ar kvar i fästningen - t. o. m. 20 febr. -, utan ännu i flera veckor därefter utfördes dessa order med törsta nit, om ock ej alltid med önskelig urskillning. Men i registret till sin bref- och orderbok för 1808 antecknade Klercker vid C:s namn: "en ganska od och käck sjöman och efter anseende en god militär; men han var af jägerhornska släkten" (C:s mor hette Jägerhorn) "och samma esprit. Hade äfven många tlätelser såväl nu som förut angående Sveaborgs och Finlands försvar, näml. Sverige kunde aldrig behålla Sveaborg och Finland, om Ryssland förstod betjäna sig af sin öfverlägsna makt. Hvad skall man tänka om sådant tankesätt: jo, man slutar att motståndet blir ganska svagt, då man själf misströstar". Utan tvifvel var det personligt missnöje med de styrande i Sverige, misströstan om möjligheten af ett försvar mot Ryssland, kanske icke minst den "jägerhornska espriten", eller håg att verka för ett med Ryssland förenadt Finland, hvilka i C:s själ lade grund till den tankegång, som i mars och april 1808 bestämde hans handlingssätt. Att däremot denna grund icke är att finna i det af honom själf uppgifna skälet: omöjligheten att försvara fästningen tills våren hunnit frigöra Sveaborgs hamn från vinterns istäcke, är fullständigt utredt och framgår klart af alla de fakta, hvilka måste varit den under sin än sex år fungerande kommandanten bekanta. C. hade tydliga order "att endast försvara fästningen och hellre uppbränna flottan med alla effekter än lämna den i fiendens händer". 17 mars sköto ryssarna de första skotten mot Sveaborg. Fästningen svarade, under oförnuftigt slöseri med ammunition. 21 s. m. mottogs en parlamentär af öfverste Jägerhorn (en broder till den 1788 till Ryssland afvikne samt syssling till och förtrogen med kommandanten). I sistnämnda dag och den därpå följande deltog denne med C. i växling af parlamentärer. I Jägerhorns sällskap, och värt emot sin instruktion, lämnade kommandanten fästningens område och hade 23 mars på holmen Lånnan ett möte med ryske generalen Suchtelen. Samma dag tillkännagaf C. för garnisonstruppernas befälhafvare, att Suchtelen "erbjudit" kapitulation; men erbjudandet afslogs enhälligt. 25 mars mottog C. åter en parlamentär. Med 46 kanoner begynte nu ryssarna skjuta på fästningen, och denna svarade ifrigt, därvid alldeles onödigt förstörande rut. Natt och dag hölls hela besättningen vaken och på post, varigenom den onödigtvis uttröttades. Så gingo dagarna till 2 april, då åter en parlamentär mottogs. Nu voro, af mer än 6,000 mans garnison, 5 dödsjutna, 28 sårade, omkr. 200 sjuka; ingen skada var gjord på fästningen, hvars munförråd, liksom dess krutförråd, för förnuftigt beräknad åtgång är mer än tillräckligt, intill dess öppet vatten skulle möjliggöra tillförsel. Eröfring dessförinnan med stormande hand var omöjlig, om fästningen ville försvara sig. - 4 april gingo C. och Jägerhorn åter ur fästningen och konfererade på Lånnan med Suchtelen. När de återkommit, sammankallade C. ett krigsråd. Men detta var icke reglementsenligt sammansatt; dessutom affordrade han icke deltagarna däri föreskrifven ed och lät icke föra protokolll. Kommandanten sökte nu uppvisa omöjligheten att hålla fästningen till öppet vatten och yrkade kapitulation på erbjudna villkor. "Tidsutdrägt kunde unnas genom att antaga fiendens förslag."

De fleste af de tretton tillkallade voro C:s gamle "bröder" inom orden på Sveaborg; han var dem alla öfverlägsen i intelligens, i äradt namn och i rang. Hans ord troddes, om än otsträfvigt. De närvarande begärde betänketid. Vid förnyadt sammanträde 5 april gjorde följande ord af kommandanten ett imponerande intryck på alla: "Jag är hvarken feg eller legd, en jag finner intet annat medel att hålla fästningen k. m:t och riket till handa än att ingå i propositionen". Jägerhorn bestyrkte detta. Krigskonseljen gick då in på kapitulation, helst om, enligt en eltagares dagboksanteckning, "C. var älskad, estimerad, trodd och lydd". 6 april upplästes för officerarna en fransk konvention - med helt oväntade tillägg och "misstag". Få kunde dock fullt höra och förstå innehållet. De nya invändningar, som då gjordes, dräptes med hetta af C., som talade om sin "plan och ändamål" och sin förhoppning att ej behöfva uppgifva fästningen. Man trodde sig då spåra en fin krigslist - och konventionen antogs. I denna ingick en "article éparé", af innehåll att ryske öfverbefälhafvaren skulle söka förmå kejsaren att betala krigskassans skuld, dock ej öfver 100.000 rdr b:ko. Tre smärre fästen skulle genast uppgifvas och af ryssarna besättas; resten skulle utrymmas 3 maj, om ej ett visst antal svenska rigsfartyg dessförinnan inkommit i den inre hamnen. Det var emellertid mer än troligt, att sen då ännu skulle ligga kvar. - "Vid underhandlingen", säger en rysk krigshistoriker (Michajlovskij Danilevskij). "hade vi tillfälle öfvertyga oss, att få af officerarna voro vana vid krig, att några af de personer, som funnos i fästningen, icke hade en beslutsamhet, som motsvarade dess kraftiga försvarsmedel, och att man kan segra genom andra medel än vapen." Han omtalar äfven penningar, som hos ryske krigsministern rekvirerats för att vinna personer inom garnisonen, och aftrycker ministerns svar om "det gyllene krutets" förträffliga verkan. Suchtelen däremot, som äfven krifvit detta krigs historia, framställer C. ungefär som en hederlig, men lättskrämd åsna och påstår

bestämdt, att ågot vanhederligt hvarken af honom blifvit erbjudet eller af C. mottaget. Men allt beror naturligtvis på huru begreppet vanheder bestämmes. - Från 6 april till 3 maj höll C. ed järnhård konsekvens fast vid sin konvention, huru ofta han än gjordes uppmärksam på att ryssarna brutit den, och vidtog alla nödiga mått och eg för att sätta garnisonen ur stånd att återtaga striden. Förhoppningar om konventionens brytande lefde icke dess mindre hos många bland ficerarna. I sista stunden, då detta hopp släcktes, blef väl någon oro; men bristen på en nog framstående chef för de missnöjde och på tillräcklig mdräkt mellan de svenska, finska och tyska trupperna hindrade hvarje afgörande steg, till dess allt var för sent. Under harm och förtviflan tågade garnisonen ut - och ryssarna in, på bestämd tid. Samma dag fick konungen rapporten af 7 april, om "konventionen". Kommendanten afskedades genast ur rikets tjänst och stämdes inför krigsrätt, men inställde sig icke. I sin 1811 till krigsrätten ingifna och i tryck utgifna förklaring - af öbeln kraftigt bemött i en tryckt kritik - säger han sig i intet afseende handlat felaktigt; han hade endast haft otur i st. f. påräknad framgång ed sin plan att vinna tid. Han gifver äfven till ännu, att han i alla händelser "icke skall kunna undergå något straff". Vikten af Sveaborgs förlust ker han förringa och kallar denna rikt försedda fästning, dessa tusentals kanoner och hundratals krigsfartyg med full utrustning - för att icke räkna en upp på mer än 6,000 man - ett alldeles likgiltigt ställe, både för svenska och ryska trupperna", utan betydelse för Finlands eröfring eller rtagning. Att C. själf kunnat sätta tro till dessa sina ord, är orimligt. Vi måste döma honom att hafva skrivit mot bättre vetande. Ojäfaktigt är alltså, att veaborgs siste svenske kommandant passerat "hederns Rubicon", och möjligheten af pekuniär ersättning för fästningens uppgifvande kan således ej förnekas endast på grund af annens obetvifleliga *heder*. Att C. under stilleståndstiden uppmanade officerare att söka komma i esittning af de förmåner ryssarna erbjudit, vittnades inför krigsrätten, innan denna, på rysk begäran, inställde all undersökning rörande *deras* örhållande, som icke återvändt till Sverige. Vill man än icke se någon tanke på enskild fördel i den förut anförda artikeln om 100,000 rdr b:ko för betäckande f krigskassans skuld, torde dock ett bevis att C. *redan 1808* mottog rysk pension och "skadeersättning" ej sakna inflytande på omdömet därom. 9 ec. 1808 understecknade ämligen kejsar Alexander i Petersburg en rysk skrifvelse till riksskattnästaren Golubtsov, och denna skrifvelses officiella franska ranslat", upptagande arkets andra blad (enligt det dåvarande bruket i ryska ämbetsskrifvelser till högre ämbetsmän och auktoriteter, hvilkas ämbetssfär attade äfven icke-ryska tjänstemän), har förrirat sig från finska generalguvernörens kansli till enskild ego, där det är tillgängligt för forskaren. tta kejsarbrief efaller utbetalande till C. af 4,500 rdr b:ko årligen - han erhöll dock hvarken i Finland eller i Ryssland någon tjänst - och, en ång för alla, 50,000 rdr b:ko "som ersättning för hvad han förlorat i dykeri-bolaget". C. egde verkligen, enligt uppgift af statsrådet Alb. Ehrenström, för hvilken etta "translat" af tillvaratagaren företeddes, 25 aktier i ett dykeribolag i Hälsingfors; men essa voro då, enligt samma persons uppgift, alldeles utan penningvärde. I dem fann man alltså, tyckes det, en förevändning för realiserande af någon förespeglning om en sorgfri framtid för den, som utan strid uppgifvit Sveaborg. Brevet berör äfven "Cronstedts begäran att få betalda de skulder, som härröra från Sveaborgs fästning", och visar sig därigenom stå i nära samband med kapitulationens "article séparé". Kejsaren ålägger C. att till generalguvernören Sprengtporten - som *förut* för ryska inkomster lämnat de svenske och "fört afvog sköld mot sitt fädernesland" - ingifva förteckning på skulden, till dennes granskning och fastställande, hvarefter, på Sprengtportens anmälan, summan skulle utbetalas till C.

När Borgå landtdag kort därefter sammanträdde, syntes C. *icke* bland de finske riddarhusmedlemmarna, men han erhöll 1818 introduktion å finska riddarhuset. 1811 blef hans sextonåriga dotter rysk hoffröken; hans båda söner ingingo som officerare i ryska armén. Själff vistades han, ej gärna sedd af vare sig finnar eller ryssar, dels i Hälsingfors, dels på en landtgård, Härtonäs, i denna stads närhet. Han erhöll icke ens någon rysk orden i stället för det svenska storkors, som 1811 blef honom frändömdt. C. dog på Härtonäs 7 april 1820. - Sedan förestående biografi skrefs, för 1:a uppl. af N. F., hafva följande uppsatser om C. skrivits: G. Cronstedt, "Amiral C. O. Cronstedt och Sveaborgs fall" (Hälsingfors 1898), och M. G. chybergson, biografi öfver C. i Carpelan, "Finsk biogr. handbok" (ibid. 1903). Se äfven "Sveriges krig åren 1808 och 1809, tg. af Generalstabens krigshistoriska afdeln.", del. II (1895). H. W.